

A tartalomból:

Dr. Fodor Lajos: Minden késedelem bűn... —
Kiss Arnold: Fáklyák az éjszakában — Patai
Edith: Berta — Vihar Béla: Tövis (vers) —
Dr. Vidor Pál: A biblia jubileuma — Szombati
Sándor: Henny Lehmann, a zsidó kultúra árja sze-
relmese — Somlyó Zoltán hátrahagyott verseiből:
Az amerikai zsidókhöz! (vers) — Dr. Scheiber
Sándor: Oxfordi emlékek — Csergő Hugó: Új
Bábel (vers) — Az áruló — Dr. Miklós Gyula ha-
lálára — Új könyvek — Széfer Hajeled — Zsidó
humor — Vezérek és kutyák — Az Isten küldönce
— Tollhegyről — Halak pártok szerint — A mak-
kabeusok győzelmének eredményei — Vészi József
halála — Krónika és Szemle — Cserkészek mun-
kája Palesztinában — Kilenc illusztráció és há-
rom műmelléklet.

**ALUL
ÉS JOVO
ZSIDÓ LAP**

**SZERKESZTI ÉS KIADJA
DR. PATAI JÓZSEF**

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
 minden hó 15-én

Telefonszám:
 111-901

Kiadóhivatali igazgató
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő, Romániában 900 lei, Szlovákiában 120 ks, Jugoszláviában 250 dinár,
 Amerikában 5 dollár.

Gyártja és javítja
 egolcsóbban

TELEFON: 139-965

Gyermek-autók

2 lekötőhelyes csőrekamiék

Vanczák csőbutor, kertibutor, gyermek- és babakocsi üzem

BUDAPEST, VII., CSÁNYI-UTCA 12
 (TERÉZ TEMPLONÁL)

Visó Márkne
 HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám.
 Hajfestés szakszerűen

BUDAPEST
 Károly-körút 25, félem.
 [Király-utcasarok]

Telefon: 330-693

Siremlékek

nagy választékban

EICHBAUM MÓR

kőfaragómester raktáraiban

V., Rudolf-tér 3 (Margithidnál)

Keleti és l-a magyar

perzsa szőnyegek,

antik butorok, csillárok,
 ajándékoknak alkalmas dísz tárgyak
 legolcsóbban

ANTIKART R.T.-nál

IV., Pilvax-köz, Városház-utca 14. Telefon 18-44-11

Karmel ארטה כשר Penzió Budapest

VI., Andrásy-út 43 * Telefon 1-289-67

Villamos és autóbusz összeköttetés a város minden részébe

Elsőrendű családi penzió a város központjában, teljesen *ujjonnan* berendezve. *Legnagyobb kényelem, modernül berendezett, szépfekvésű szobák* folyó vízzel. Fürdőszobák. *Bőséges és elismerten kitűnő konyha.* Kivánatra diétikus ellátás. Figyelmes kiszolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. *Előzetes szobafoglalás.* Sziveskedjék nagybecsű látogatásával bennünket megtisztelni.

**Fűzőt, gumiharisnyát,
 gumifűzőt**
 vásároljon bizalommal
 a Hungária üzleteiben

Akácfa-utca 2
 Váci-utca 10
 Kossuth Lajos-u. 8
 Nagymező-utca 10
 Üllői-út 40
 Alkotás-utca 1/a
 Krisztina-tér 3
 Újpest, Árpád-út 67
 Kárpát, Üllői-út 119

Sirkövek Budán, Margittánál

L, Torbágyi-út 2. szám
 59-es villamos végállomás
 a Farkasréti sídó temető mellett
 Telefon: 457-159

Jeruzsálem. HALVAAH VECHISZACHON idei naptárából. Ben-Dov felvétele

CHEDERA palesztinai falu. HALVAAH VECHISZACHON JERUSALEM idei naptárából. Ben-Dov felvétele

meg kell vívnunk a harcot a világon bárhol élő népünk fennmaradásáért és becsületéért. Minden zsidó szenvedésért áldozatot kell magunkra vállalnunk, ezt a tartozást őseink vállalták magukra és nekünk késői örökösöknek úgy kell fizetnünk, mintha saját tartozásunk volna s csak rajtunk áll, nevelésünkön múlik, hogy ezt az örökséget átoknak vagy áldásnak érezzük.

Amit eddig nyújtottunk ifjúságunknak, az nem volt alkalmas arra, hogy zsidóságában úgy tartsa meg, hogy ne érezze a zsidóságát elviselhetetlen tehernek, az ősi örökséget átoknak.

Nyelvében, történelmében, irodalmában él a nemzet és ez sokszorosán áll a zsidó népre, amely a galuthban csak történelmi, irodalmi, nyelvbeli közösség; úgy is mondhatnók bibliát valló, bibliát átélő népnek közössége.

Életünk e sorsalakító napjaiban kötelességünk a modern héber nyelv tökéletes elsajátítását, ennek révén a bibliának és a zsidó irodalom régi és új nagymestereinek az ismeretét a fiatalság nevelésének központi feladatává avatni.

Minden zsidó problémának ez az alapvető előfeltétele és minden késedelem bűnös és jövátelhetetlen mulasztás.

KISS ARNOLD: FÁKLYÁK AZ ÉJSZAKÁBAN

*Hogy vitte ugy-e házról-házra
A verset, mit a fia írt!
S odaszorítva ajakára
Ronggyá csókolta a papírt.
Isten helyett egy szőke lányról
Dalolt a pogány troubadour —
És mégis elolvasta százszor
És sírt, és sírt az öreg úr . .*

Makai Emil, a „pogány troubadour“-nak édesapja volt Fischer Enoch, a makóiaknak nagy, jámbor rabbinusa, az 1864. évtől a kilencvenes évek végéig bekövetkezett haláláig.

Fischer Enoch, a makói zsidó pap akkor is kimagasló, eredeti egyéniség, ha nem a költő-fiáról lenne nevezetes.

Magyar-zsidó pap volt a szónak és a fogalomnak legnemesebb veretében. Erős, haláláig hűséges meggyőződés lobogott benne eszményeinek szentséges eszerméiben. Örökké, szünetlenül sistergő, lángoló vulkán-egyéniesség volt.

Soha másképpen nem beszélt a köznapi életben sem: mindig csak forrongva, szent haragban fölgyulladtan, extázisos lelkesüléssel.

Olyan volt az egyénisége, mint a magyar országgyűlés egykori lángbuzgalmú, örökké elégedetlen, a közviszonyokat ostromozó kuruc képviselője: Csanády Sándoré.

Csak a jelszavaikat kell egy kissé variálni, s ráismerünk a dohogó méltatlankodásokban a közös szellemi eredetükre.

Csanády Sándor „bátyánk“ szüntelenül az „átkos kormányt“, a *schwarzgelb peccovicsságot emlegette*. Fischer Enoch, az öreg úr az „átkos vallástalanságot“, a „*posim*“ és „*sekócim*“ istentől elrugaszkodott, hajmeresztő pogányságait.

Még a külső megjelenésében is hasonlított az egykori, fujtató ellenzéki, negyvennyolcas országatyához.

Zömök, középnagyaságú termet, bozontos szemöldök, villogó szemek, majd menydörgésszerűen hangos sóhajok, majd pedig szörnyűködő ekklamációk törtek elő a bensejéből az ajkán.

Hosszú, sujtásos papi kabát, magasszárú csizma, kürtőkalap, télen meg bárányhőrsapka, a felöltője vagy a télikabátja a nagy belső izgatottságtól lebegtetve, lomha-paczuhasággal volt a vállára vetve, a harsogó beszédétől tele volt az ucca, amerre járt, a kerepesiúti lóvasuton ribillió támadt, ha az öregúr fölszállt, hangos volt a szálloda, ahol lakott a fővárosban, a gyűlésterem a szemináriumban, ahol mint a vizsgálóbizottság tagja, a jelölteket vizsgáztatta. Az élő Niagara-zuhatag robaja, forrongása volt a megjelenése.

És mindenütt jóakaratóan, szeretettel figyelték, hallgatták az öreg urat, aki különben nem is volt olyan igen „öreg úr“, mindig fiatalos hév ömlött el rajta. csak a fia verse után maradt rajta az „öreg úr“ jelzes.

Idegen emberek is, ha uccán, vendéglőben hallották a beszédét, szeretettel simogatták végig a haragjában, fujtatásában is igen kedves, bájos embert, s akik közelebről ismerték: százszorosán megszerették, mert tudták róla, hogy nincs rajta semmi póz, a lelke volt az ajkán, a beszédeben. Érezte rajta mindenki, hogy egy igaz papi lélek mennyei derűje és haragjában mennyei indulata ömlik el egész lényén.

Az Országos Rabbiképző Intézet rabbiképző vizsgálatán, minden évben február havában fölrándult a fővárosba Fischer Enoch, a makói tudós rabbinus.

Ilyenkor mindig a Kerepesi-uti Pannónia-szállodában lakott az öreg úr, rendszeren egyszobában, régi benső barátjával, a nagybecskereki rabbival, akit ugyanez az ok szólított a fővárosba.

Estéknént hosszan, késő éjszakába nyúlva elbeszélgett egymással a két rokonlelkű, rokongondolkodású papkollega.

Modigliani: Marie

Fiaik: a papi pályára készülő két fiú, az egyik a makói rabbinus Emilkéje, a másik, a nagybecskereki rabbi fia, osztálytársak, jóbarátok és későbbi vetélytársak a poézis apollói berkeiben: ott lesték a szálloda szobájában esténként az apáik ajkáról elhangzó diskurzusokat, vitatkozásokat... letről, a szálloda étterméből fölhangzottak a kis szobába a Rác Pali cigánymuzsikájának ábrándos, melankolikus nótái, amelyek fájdalmas ütemmel kísérték a papi panaszok, remények, jövődönt-keresések fölsóhajtó szavait, amíg, későre járván az idő, a fiúk hazatértek szállásaikra, a közeli siputcai hármasszámú ház diáktanyájára.

Fischer Enoch, a makói rabbi, a Pannónia-szálloda szobájában mindig vagy az ő drága Emilkéjének, a szemfényének tehetségét, vallásos lelkületét magasztalta, hogy az Isten is papnak teremtette, s hogy mennyire a legnagyobb vigasza áldottemlékezetű feleségének, az Emilke édesanyjának halála óta, hogy mennyire megáldotta őt az Isten a többi gyermekeiben is, három kedves, bájos leánykájában, akik Emilkét nevelték árvaságában, meg az orvosnövendék Jakab fiában, akiből mindenki meglátta: nagy orvosművész fog válni.

Vagy az Emilkéjét magasztalta könnyekkel a szemében az „öreg úr“, vagy pedig a talmudi tudós vitákat időnként félbeszakítva, sűrű sóhajtások közben, aggódó elszörnyedéssel emlegette a zsidóság romlását, pogányságait, a zsidó jövő menthetetlen örvény felé rohanó vészútját, a kilék sokaság gyarlóságát, a hitközségi kicsinyeslelkű vezetők apró hiúságait és nagy önzését, amelyekbe belé fog pusztulni — ő látja, fájdalmas jós-szemekkel látja — az egész zsidó jövődönt, kivülről egyre növekvő gyűlölet fogja romlásba sodorni ezt a hitetlen, nagyzó, proccoló, az Istenéről megfélemedező, a papjait sameszirányításra leszorító, a templomait meg nem becsülő, a hitközségi hatalmat a méltatlan kezeikbe kaparintó, kolomposaitól félrevezetett, jobb sorsra érdemes zsidó tömeget, amelynek jobb elemei, fájdalom, többnyire közönnyel vonulnak félre az arra nem hivatottak durvasága vagy értelmellenségeinek láttán, az egyszerűbb, a megélhetésért küzdő kicsiny emberek pedig fásultan fizetik a hitközségi adójukat, nem törődve vele: mi lesz a zsidóság sorsa? Örvénybe süllyed-e végkép?... Egynéhány hangosszavú, ravasz törtető a kormánypad mellé ül, viszi viharba a szegény zsidó hajót, maga mellé erőszakol egy törpe, durvaszavú, koldus kisebbséget, amely a többiek közönye folytán többséggé kiáltja ki magát, alkalomadtán nedves rongyokat dobál a gyűléseken a hébe-hóba megjelenő nemesebb gondolkozásúak arcába. Úgyhogy azok orrukat befogva menekülnek a vitézlő hősök csatornai közeléből. — „Éz igen sok zsidó kile élete“ — sóhajtja panaszosan a makói zsidó pap. — „Nincs Istenük, nincs hitük, nem ismernek se Istent, se templomot, se papot. Az Úr istennek új özönvízre van szüksége, s az jönni fog, jönni fog egy szörnyű büntetés, hogy egy új, tiszta zsidóság támadjon a mostani romlott, romlásba rohanó zsidóság helyébe. Egy új, tisztább, igazabb, hívőbb, magát, hitét jobban megbecsülő nemzedéknek kell támadnia“.

A nagybecskereki pap az ilyen zsörtölődések hallatára — hár maga is aggódó szívvel figyelte az úgynevezett modern zsidóság sok fogyatkozásának tüneteit — szelídebb, vigasztalóbb húrokat pendített meg, rámutatott a jelen zsidóság tagadhatatlan erényeire, közhasznú intézményeire, jótékony áldozatkészségére, a sok kitűnő emberre, akit a felekezet a haza, a társadalom, az irodalom, a tudomány, a kereskedelem üdvére nevelt.

— Látja, kedves kartárs Uram, a mi fiainkat is a haladó zsidóság főiskoláján képeztethetjük a zsidóság szent szolgálatába.

A makói pap szemében könny csillogott:

— Igen, az én Emilkém zseniális, jánborlelkű ifjú. Tudom: dísz lesz a hazának és felekezetünknek. Bár féltetem kissé a fényesebb pálya csábításától.

A két fiú pedig azalatt otthon, a diákszobában, éjjeli órában a nagy héber fóliánsok fölé hajolt, latint, görögöt, matematikát tanult és Emil időnként elgondolkozva mondta társának:

— Tudod, barátom, én úgy érzem, hogy a mi jövődönt pályánk nem egészen biztos, hogy nekünk való-e? Én legalább azt hiszem, hogy papi pályára csak az lépjen, aki épp olyan lelkesedéssel és meggyőződéssel áll föl a zsidó szószékre, mint a mi apáink. Nekem egy Juda Halévi-vers bizony nagyobb gyönyörűségemre van, mint az öreg Bloch talmudi előadása, s én nagyobb emóciót érzek egy új Kiss József-vers megjelenésekor, vagy a Kozma Andor hallatlanul művészi verselése élvezésekor, mint „az ünnepkor tojtójás“ kérdésének-bonyodalmainak vitáinál.

Emil, a makói pap fia, a szeminárium legkiválóbb növendékei sorába tartozott. A legjámborabb buzgalommal minden reggel ott volt az intézet templomában, a hajnali istentiszteleten, de az is bizonyos, hogy az íróasztala fölött már igen korán ott csüngött láthatatlanul az a regebeli csodahárfa, ami a Dávid király fekhelye fölött is halkan pengett álmodó éjszakákban és a fővárosi uccák robajában kísérte a rimeslelkű fiút lépteiben.

Az „öreg úr“, az édesapja szorongva olvasta a fiának első irodalmi kísérleteit egy-egy felekezeti lapban és sehogyan se tudta összeegyeztetni a komoly, nagy papi hivatást a játsszi versek lengőtáncú rímeivel.

Művelt lelkű, nagy világi tudással bíró pap volt a makói rabbinus. Bizonyára sok poétikus hangulat, érzés is élt a szíve mélyén. Erről tanuskodnak egyházi beszédei, amiknek gyönyörű képei, hasonlatai nem egy helyen telvék titkolt, de kiérezhető lantzengéssel. Az érzékeny, komor megindultságra hajló lelkülete is tanuja volt annak, hogy a hamar fölserkedő könnyében az élet merengően bús költészete tükröződik.

De mégis ott élt a meggyőződésében, hogy az írott, a hivatásos poézis nem illik a szószék és a talmudkötetek emberéhez. Ő élte az élet poézisét, de nem élt vele, nem élt belőle.

Maimuni, a nagy zsidó bölcsész óta, a zsidó tudósok nagy része játékos hiúságnak vélte a költészet művelését és csak a nagy zsidó tudós poéták, egy Juda Halévi, egy Ábrahám ibn Ezra, Manuello törték át izzó, lángoló poézisükkel ezt a merev elvet, aminthogy különben más népek tudósai is némi kicsinyléssel nézték a rímpengető koldus-szerzetét.

A nagy tömeg, a társadalom, a közületek vezetői is legfőljebb jóakarató vállveregetéssel kezelték Apolló szárnyas, de kopotkköntösű adeptusait.

Maga Makai Emil, a kitűnő, színjeles tanuló az iskola padjain is nem egyszer érezhette tanárai egyik-másikának gúnyoros megjegyzéseit.

Az öreg tulmud-professzor mérgesen szólt oda:

— Többet tanulni, kevesebbet tanulni.

A latin professzor gúnyosan vélte:

— Ön fordít? Héber verseket fordít? Miért nem tud latinból fordítani?!

Unde secunda... s szekundát írt be Emilnek a noteszébe.

Később is, mikor Emil már rég kilépett a szemináriumból, országhíres poéta lett — egy alkalommal az egyik fővárosi hitközség titkári állására pályázott, hogy biztos kenyeret szerezzen magának, s az állást nem nyerhette el, mert a kile vezetői nem merték a jegyzőkönyvek vezetését

egy „bohémre“, firkoncra hízni, bizonyára verseket fog a protokollumba írni.

Az „öreg úr“, otthon, a makói paróchiában arról álmodott édesen, hogy az ő Emilkéjéből híres zsidó pap lesz — nagy lángoló tehetsége és szent buzgalma meg fogja változtatni a zsidó lelkek egyre aggasztóbb pogányságait. — Emil azonban már írta azokat a gyönyörű poémákat, amik bizony nem a rabbi-tekintélyt pozdorjává zúzó kileméltóságokhoz voltak intézve, hanem egy szöke tündérhez, az ő Margitjához, s a lantján már ott vibráltak a Gésák pajkos ütemei, amiknek a vége azután az lett, hogy egy nap Emil becsapta végkép maga mögött a szeminárium bérkocsisuccai kapuját, ujságíró és poéta lett, poéta, akinek híre bejárta az országot, akit az egyik darabja bemutatóján Jókai Mór csókolt meg a páholyban a fényes közönség ujjongó tapsai között, s akinek a nevére a fővárosban nyakkendőket és kalapokat neveztek el, úgyhogy a makói komaegylet ortodox érzelmű, de neológ pose életet élő főgábeja egy nap azzal a hírrel jött haza a fővárosból: „der Sohn von unserem Róf ist ein Huterer geworden in Pest, beavaunauszénu horábim“.

Az „öreg úrnak“ bizonyára fájhatott az ő drága Emilkéjének a papi pályához való hűtlensége, de azt hiszem, idővel mégis csak beletörődhetett abba a gondolatba, hogy az Isten gyönyörűséges ígét nem valahol Szemetesalja zsidó gyülekezetének előkelőségei, hölcsei és Bileám-hordozói előtt, hanem csak az ország színe előtt énekelhetette.

Egy nyáron Emil az édesatyja kíséretében Nagybecskereken volt látogatóban. Az édesapám szombaton prédikált, előbb azonban az „öreg urat“ tisztelte meg beszéd tartásával.

A két beszéd elhangzása után Emil, az akkor már ország híres poéta, azt mondta nekem:

— Látod, csak olyan pap álljon fel a szószékre, mint a mi apáink, akik így tudnak hinni.

Igyekezett engem is rábírtani: legyek hivatásos íróember, kövessem a példáját, de aztán legyintett a kezével:

— Te a szószékről akarsz dörögni — légüres térben. Pedig kár érted, hogy a verseidet, az írásaidat csak suba

alatt fogod megírni, a Kiléd „hatalmasainak“ orrfüztorgata-sai közben.

Az 1895. év február havában megható rabbiavató ünnep volt a szeminárium kis templomában. Az avató zsoltár dallamától könnyek peregtek érzékeny apák és édesanyák orcáin, a nagybecskereki rabbinus megindító beszéddel áldotta meg a fölvatott ifjú papok sorában a fiát — a templomban ott volt az „öreg úr“ is, Makai Emil is.

Az ünnepség befejeztekor az öreg úr hozzám lépett — hosszan, bensőségesen megáldott. „Mintha a fiamat áldanám“ — mondta elfojtott sírással. A harmadik nagy pap, aki megáldott akkor. Emil is átölelt, megcsókolt és tréfásan szólt:

— Egy rossz pappal több, egy jó poétával kevesebb. Isten veled, drága harátom...

De az öreg úr haláláig büszke volt mégis az ő nagy poéta fiára. Nem kellett megérnie az ő Emilkéje korai halálát.

Az 1901. év augusztusában Velencéből jöttem haza, nyári üdülésből papi állásomba: Veszprémbe.

Átutazásomban augusztus 6-án este a fővárosban rikancsok kiáltották az uccákon:

— Makai Emil meghalt!

A makói temetőben már koraőszi lombokat sodort az esti szél, a haraszt fájdalmasan zizzent, amikor a Makai Emil korán összeroskadt Pegazusa szügyig merült el a sírkert avarjában.

Ott pihennek: a legáldottabb szívű, nagy jámbor makói zsidó pap, a drága, mosolygóarcú, szépséges édesanya és betért hozzájuk a hervadatlan borostyánu poéta fiú: Makai Emil.

A zsoltárt hol is hagytuk abba?

Ne vétkezzünk jó emberek.

Imátokat mi se zavarja,

A temetőbe elmegyek.

Ott folytassátok, hogy a jámbor

Nem halhat úgy meg, mint a gaz.

... Ah, feje fölött gyertya lángol,

Ne folytassátok — nem igaz...

PATAI EDITH: BERTA

A sátor a nagy udvar közepén állott. Nyáron sűrű vadszőlő-ruhába öltözött, amelynek friss, nedvdús zöldje az ünnepek felé kissé megfakult, aztán a sárgászöldtől a barnászörösig minden árnyalaton keresztülment. Mire a sátrak ünnepe megérkezett, az egyik oldala rozsdasárga volt, a másik égő vörös. De ekkor már nem volt fontos a lomb, a sátor tetejét sűrű, vastag náddal fedték be és furcsa, izgatató őszi illattal telt meg az udvar. Belül fehér leplekkel borították a sátor falait, csak fönn, a tetőhöz közel feszült valami különös szövet, vörös alapon apró őzikék szökdécseltek rajta. Lehet, hogy egyszerően beleszótt állatkák voltak, merevek és életnélküliek, de akkor régen határozottan szökdécseltek, különösen este, az ünnepi vacsoránál, mikor a nagy ezüstgyertyatartók fénye elárasztotta a sátort.

Az egyik sátorosünnep most a visszaemlékezésben még különösen kiválik az ünnepek sorából. Nem a sátor díszítése volt szebb, sem az őzikék elevenebbek, hanem ezen az őszön jött el hozzánk Berta. Messzi vidékről jött. Erdélyből, fiatal, szép lány volt, nagy ábrándos kék szemekkel. Sötétszöke, dús haja hatalmas fonatban fonta körül a fejét.

En úgy láttam, hogy ez a természetes diadém különös méltóságot kölcsönöz Bertának. Egészen más volt, mint a váradi lányok. Néhány nap múlva megtudtam, hogy a városban azt suttogták róla, hogy azért jött el hozzánk, mert szerelmes volt egy váradi fiúba, aki egyszer bort vásárolt az ő falujukban. Ezt a fiút Lővinek hívták, a másik nevére nem emlékszem. Lővi nem tetszett nekem. Közönséges arca volt. Nagy, csontos kezei. Mikor láttam, hogy folyton ott settenkedik Berta körül, szinte gyűlölettel néztem. Mit akar ez az ember a mi szép, finom Bertánktól, akit első pillanatban megszerettem, mindjárt, ahogy fáradtan, porosan leszállt a kocsiból a kapu előtt... Hát még este, mikor felvette a rózsaszín ruháját és a kis csattos imakönyvből imádkozott. Akkor még nem ismertem a világ egyetlen Madonnaképét sem, másképp bizonyára ezek egyikéhez hasonlítottam volna Bertát. Egész este alig vettem le róla a tekintetemet. Talán ezért volt, hogy észrevettem, nem üres pletyka, hogy Bertának tetszik Lővi úr. A csúnya Lővi tetszik a gyönyörű Bertának...

Utolsó ünnepen Berta ebédhez terített a sátorban.

Mióta nálunk volt, mindig ő terítette meg az asztalt. Nagyon ügyesen csinálta ezt, apró kis csokrokat tett a tányérok mellé s zöld lombokat a narancsok köré. Ezen a napon meg akartam lepni Bertát. Szép őszirózsákat szedtem a szomszéd kertben, egyszínű, halványlila őszirózsákat... Ma még szebb lesz az asztal, mint egyébkor... Halkan nyitottam be a sátorba... Amit láttam, nem volt rendkívüli... mégis a virágok kihullottak a karomból. Berta mellett egész szorosán ott állott Lővi úr, a Berta hajdiadémos, gyönyörű feje a férfi vállán pihent és lecsukott szempillái alól nagy, csillogó könnyecsek peregtek. A durva férfikar szorosán fogta a rozsaszínszövetbe öltözött vállat és Lővi úr — úgy hittem —, kedves és jó szavakat suttogott. Onnan gondoltam ezt, mert az arca, amelyet eddig mindig olyan közönségesnek láttam, most gyöngéd volt, a szája körül meghatott mosoly játszott. — Miért is gyűlölöm ezt a Lővit? Ez volt az első gondolatom, amely a megdöbbenésből kiemelkedett... De már a másik percben menekülni szerettem volna, eltűnni, megsemmisülni. De csak álltam, mintha a lábam gyökeret vert volna. Persze, hogy észrevettem... Lővi barna arca furcsán elváltozott. Berta pedig rémülten nyitotta szét az ajkait és úgy nézett rám... soha sem fogom a szemeit elfelejteni... Aztán lassan eltávolodott Lővitől, remegő kézzel nyúl az egyik kékszélű tányér után... Én lehajoltam a virágokhoz, megsimogattam a lila szirmokat, nem mertem többé Bertára nézni és nagyon kínlódtam belül. Végre aztán kitört belőlem: Berta én téged nagyon szeretlek és Lővire sem haragszom már.

Berta rámnézett, a szemében még könny csillogott, odalépett hozzám, kivette kezemből a virágokat és izmos két fiatal karjával magához szorította karcsú gyermektestemet. A virágok egészen öszenyomódtak az ölelésben közöttünk.

Ez után az ölelés után, amely engem különösen boldoggá tett, pedig Berta részéről nem is nekem, hanem az életnek, a jövőnek, az ismeretlennek szólt — megfordultam és kirohantam a sátorból. Egyenesen fel a nagyanyámhoz. El akarom mondani a nagy ujságot. A nagyanyám épp a templomból érkezett és a rojtos selymekendőjét tette vissza a szekrénybe. A szekrény az oka, hogy nem mondtam semmit, a szekrény, amelynek bordó szalaggal átkötött, élre rakott szalvétái, abroszai közül finom rózsaillat szállt felém. Nem is szekrény volt ez, hanem egy ismeretlen, mély, végnélküli, ezer meglepetést tartogató világ... A rózsaillat attól az egyetlen csepp valódi rózsaoilajtól származott, amely csiszolt, aranyozott hajszálvékony üvegben pihent az egyik fiók mélyén... A rózsaoilaj valahonnan Keletről származott, messzi napsugaras országból... Egy vándorló keleti zsidó hozta nagyanyámnak... Arannyal hímzett papucsot, ezüst félholdakból összerótt nyakláncot is rejtegetett a szekrény... Csak álltam és mély lélekzettel szívtam magamba a rózsaillatot és néztem a nagyanyám szép fehér arcát. Aztán hallgatva öleltem át a nyakát és potyogni kezdtek a könnyeim. De egyetlen szót sem szóltam Bertáról és Lőviről. Még ma sem tudom, miért sírtam és miért hallgattam akkor?

*

VIHAR BÉLA:

TÖVIST

*Szedd össze a mezőről a tövist,
fonj belőle koszorút magadnak,
aztán törj pálcát a nádasból kezvedbe,
menj fel a domb tetejére,
állj meg ott és légy hallgató,
mint a leszálló este,
ha pedig körülvesznek téged,
összeszorított fogakkal tartsd ütésre
megköpött arcod,
és minden sujtásnál magasabbra emeld fejed.
nőjj királyukká megverettetésedben
és az ég csillagaival válts tekintetet.
A te győzelmed a meggyaláztatás,
dicsőséged a dicstelenség,
nézz túl az idők ormain és halljad Izrael:
ha a te szemedből kiserked a vér,
lásd, ünneplő századok jönnek elibéd
és letörölik sápadt homlokodról
a halál gyöngyöző veritékét.*

Az amerikai zsidó kongresszus által megszerzett épület zsidó menekültek számára.

DR. VIDOR PÁL: A BIBLIA JUBILEUMA

Nagy ünnepet ül a magyar protestantizmus: *háromszázötven éve annak, hogy Károli Gáspár gönci pap lefordította és kiadta a bibliát.* Jól tudjuk, milyen jelentősége van ennek a fordításnak a magyarországi protestantizmus életében, hány kiadásban terjedt el és milyen széles rétegekbe vitt tisztultabb világlátást. Örvendezünk ezért az örvendezőkkel és imádkozunk az imádkozókkal: sugározza szét eljövendő évszázadokon át is Szentírásunknak, vallásunknak azokat a törvényeit, amelyeket a kereszténység alapítója is elsőnek mondott minden parancsolatok között. Azt, hogy: „*Hald Izráel: az Úr, a mi Istenünk, egy Úr! Szeressed azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből.*” És azt, hogy „*Szeressed felebarátodat, mint magadat.*” Bizony hisszük és bizony valljuk, hogy ha ezek a törvények hatnák át a lelkeket és a törvényt, ha mindenki szeretné az Istent és szeretné az embert, akkor kevesebb lenne a nyomorúság a földön és valóság lenne a zsoltáros ígértet is: „*a béke Izráelen...*”

Károli Gáspár fordításában, a vizsolyi bibliában, mint a nemzsidó felekezetek több más korszakos eseményében, az isteninek és az emberinek, a divinumnak és a humanumnak a haladását látjuk, de ugyanakkor a *mélyen zsidónak és mélyen hébernek* a diadalmenetét is csodáljuk. Thomas Mann merész, de nagyszerű szavaival szinte azt mondhatnók: a mi szent írásaink „*teológiai karrierjének*” állomását.

Nem hivalkodás és nem kisajátítani akarás mondatja ezt velünk, hanem az a szomorú megfigyelésünk, hogy a megélhetés forrásainak betömése után kísérletek történnek önmegbecsülésünk forrásainak a betömésére is. *Bangha Béla* most megjelent könyve, a *Világnézeti Válaszok*, például nem elégszik meg azzal, hogy minket, istentelen és kártékony „*talmudistákat és galiciánusokat*” elhatárol az ószövetségi zsidóságtól, hanem még ettől az ószövetségi zsidóságtól is el akarja venni az ószövetségi értékek kitermelésének érdemét és dicsőségét. Abból, hogy a semita népcsalád többi nemzete hasonló teljesítményt nem hozott létre, nem azt következteti, hogy a zsidó nemzet tehetségesebb volt a többinél, hanem azt, hogy Istennek *csak eszköze*, a kinyilatkoztatásnak *csak írószerszáma* volt. Arra pedig, hogy Isten miért éppen Izráelt választotta erre a hivatásra, nem azt válaszolja, hogy azért, mert benne volt meg *a hajlam és az akarat* a vállalására és a teljesítésére, hanem azt, hogy ez „*az ő kegyelmének titka marad*”.

Jól esik, ha erről van szó, idéznünk azt az elfelejtett német költőt, Johann Peter Hebelt, aki nemcsak költő, de az evangélikus egyház egyik főméltósága is volt és aki egyszer azt írta: „*Ami Ésaiást illeti, csak annyit mondom, hogy aki a 40-ik fejezettől fogva olvasni tudja és soha annak a vágyának az ébredését nem érzi, hogy zsidó legyen, az nem érti meg*”.

Ma a prófétákat kevesen olvassák és még kevesebben értik, pedig a prófétáknak van szavuk a mi korunk embeleihez és a mi korunk viszonyairól is. Van szavuk a diadalmaskodó erkölcstelenség bukásáról és van szavuk az elnyomott igazság feltámadásáról, fenyítő és ostromozó szavuk a gyűlölködők felé és nyugtató, biztató szavuk az üldözöttek felé.

Amikor Izrael országa nagy győzelmek után a béke nyugalomban és a gazdagság fényében pihent, a tekoai

pásztor gyászdalba fogott és fájó haraggal prófétálta: „*Elcsett, nem kel fel többé Izráelnek szüze: végig terült az ő földén, és nincs, aki felemelné*”. És amikor Babel seregeinek ostroma fojtogatta Jeruzsálemet, az anatóli pap mezőt vásárolt és hívő reménységgel prófétálta: „*Még házakat, mezőket és szőlőket fognak venni e földön*”. Nem ismerték jobban a szövetkezéseket, mint a diplomaták. Nem ismerték jobban a seregmozdulatokat, mint a hadvezérek. Nem láttak be jobban a szerződésekbe és adólajstromokba, mint a politikusok és országnagyok. Mégis tisztábban, világosabban láttak náluk. Talán mert ezek a szövetkezések, seregmozdulatok, szerződések és adólajstromok nem is voltak olyan átláthatatlan kárpítot szemük és az igazság közé, mint nekik. Semmi nem homályosította el azt a meggyőződésüket, amelyet az avatás megrendültségében maga a Láthatatlan oltott beléjük: „*Bizony igazak az Úrnak útai, és az igazak járnak azokon, az istentelenek pedig elesnek rajtuk*”.

Keserves sors volt mindig az igazság hirdetőjéé. Stefan Zweig Jeremiása minden igazsághirdetők sorsát panaszolja: „*Mindig elátkozva, mindig kítaszítva az anyáölből a világba menni, Isten... kemény sor hírnöködnek lenni!*” És a próféták ígérnéél talán még nagyobb tanítás ma nekünk *a próféták élete*. A hittagadók tolongásakor, a közösségárulók hangosságakor azoknak a példája, akik *a hűséget többre becsülték, mint az életet*. Akik vállalták a hatalmasok és a nép haragját, a rágalmat és a gyanút, az üldözést és a kiutasítást, a vermet és a megkövezést. Akik életükkel álltak helyet a szavukért, mert tudták, hogy különben füst az, amely a semmibe oszlik.

Jubiláris emlékezésünk szól a vizsolyi biblia háromszázötven esztendejének, de szól a „*hebraica veritas*” évezeinek is. Ez a „*hebraica veritas*” nemcsak azt jelenti, hogy a fordítások eltérései között a *héber szöveg* a döntő, hanem azt is, hogy azok a csodálatos igazságok, amelyeket a próféták meghirdettek, Istentől ihletett és Istennel ittasult *héber emberek* igazságai voltak. És jelenti azt is, hogy mi, a régi hébernek, az „*ószövetségi zsidók*” utódai, akik ma a nagy igazsághirdetők elátkozottságában, kítaszítottóságában, világnak indulásában élünk, kell, hogy a legmélyebben átéljük és megvalósítsuk ezeket az igazságokat.

Ésaiás könyvének 40-ik utáni fejezeteiben, amelyekre már utaltunk és amelyekre befejezésül visszatérünk, az *Isten szolgájáról* olvasunk. Izráel ez az *Isten szolgája, a próféták népe*, amely szenvedéseiben tisztul meg és válik méltóvá arra, hogy *a népek prófétája* legyen. Hogy újra a vizsolyi biblia magyarságában idézzünk — és erősödjünk:

„*Imé, jó szerencsés lesz szolgám, magasságos, felséges és dicső lesz nagyon. Miképen eliszonyodtak tőle sokan, oly rút, nem emberi volt ábrázatja, és alakja nem emberi fiaié volt: Aképpen ejt bámulatba sok népeket... Utált és az emberektől elhagyott volt, fájdalmaik férfia és betegség ismerője, mint aki elől orcánkat elrejtjük, utált volt; és nem gondoltunk vele. Pedig betegségeinket ő viselte, és fájdalmainkat hordozá, és mi azt hittük, hogy ostromoztatik, verettetik és kínoztatik Istentől! És ő megsebesítettett bűneinkért, megrontatott a mi vétkeinkért, békességünknek büntetése rajta van, és az ő sebeivel gyógyulánk meg...*”

SZOMBATI SÁNDOR: HENNY LEHMANN, A ZSIDÓ KULTÚRA ÁRJA SZERELMESE

Brüsszel, 1940 január.

A Brüsszeli Cionista Szövetség színházában, a „Melodie Juive”-ben vezetőszeret játszik egy szőke, törekeny alakú fiatal művésznő: Henny Lehman. Rá és a színház magyar igazgatójára, a remek Lénárd Bélára épül minden egyes műsor. A cionista szövetség intim kis színházának szék-sorait nap nap után zsufolásig megtölti a közönség, amely nagyrészt nem is érti a szöveget. A belga felső tízezer kedvenc színháza a „Melodie Juive”, mert produkciója újszerű, s páratlan Brüsszelben. A legnagyobb sikere Henny Lehmannak van. Jidis népdalokat ad elő úgy, annyi lírai finomsággal, annyi szívből jövő lágy humorral, olyan utolérhetetlen művészettel, mint — ezt bátran állítom — mint talán senki előtte. A régi és mindenki által ismert népdalok új életre kelnek Henny Lehman ajkain. A hallgatóság néma

A művésznő, a színpadon tőle megszokott halksággal, minden póz nélkül kezd beszélni. Gyönyörű, szőke hajkoszorú övezi homlokát, amelyet a besütő, bágyadt téli nap aranyoz be.

— Tizenhétéves voltam, sziniakadémiai növendék, — mondja, — amikor az egyik berlini jidis színház felkért egy gyerek szerep eljátszására. Akkor is igen vékony voltam, mint ma, s az igazgatóság engem szemelt ki arra a szerepre. Persze, fogalmam sem volt a jidis nyelvről. Az ajánlatot elfogadtam és a szerepet gót betűkkel kiírtam magamnak, így tanultam meg. Két szezonon keresztül játszottam itt, a „Jüdisches Kleinkunsttheaterben”. utána a rigai állami zsidószínház szerződtetett tagul. A „Jidischer Meluche Theater” nagy, mondhatni, döntő hatással volt rám. Itt ismerkedtem meg valójában a jidis irodalommal és művé-

Jelenet a brüsszeli „Melodie Juive” egyik darabjából, a „Kundas”-ból. A földön: Henny Lehmann

csöndben figyeli ennek a nagy művésznőnek minden egyes gesztusát. Hangjából ötezer éves fájdalom szólal meg. Egy-egy dalának elbűvölő, lenyűgöző hatása leírhatatlan. A belga sajtó, — amely világszerte ismert szigorúságáról — a legnagyobbak fölé emeli Henny Lehmant, hasábos cikkeiben. A „Le Soir” Boyernál „jobbnek, igazabbnak, mélyebbnek, líraibbnak” ítéli meg Henny Lehmant. (Hátha még értené is a kritikus minden szónak ízét, zamatát!)

És ez a Henny Lehman — árja.

Hihetetlen, elképzelhetetlen — és mégis így van.

Berlinben született, előkelő porosz családban. Nővére egy német főhadnagy felesége, — familiájában háromszáz évre visszamenően egyetlenegy zsidó ős nincs. Ez okiratilag bizonyított valóság.

*

Hogyan jutott el az előkelő német árja család sarja a jidis színpadig és a jidis népdalokhoz — erről beszélgetek Henny Lehmannal, finomberendezésű brüsszeli lakásában.

szettel. Itt tanultam meg héberül és jidisül olvasni és írni. Erre szükségem volt, mert ott a színészek illel irással kapják meg szerepeiket.

— Ir és olvas? — kérdem.

— Igen. — feleli a világ legtermészetesebb hangján — még pedig, azt hiszem, hibátlanul. Egyformán jól írok és beszélek jidisül és héberül. Higgye el, nincsen ebben semmi boszorkányosság. Aki szívvel, lélekkel áll neki a tanulásnak, mint én tettem, hamarosan szép sikereket ér el...

*

Folytatja:

— Riga után a kovnói állami zsidószínház következett. majd Németországot utaztam be, jidis népdal-hangversenycet adtam. Alig fejeztem be a turnét, rendszerváltozás jött Németországban. Párisba utaztam, ott koncerteztem, utána Londonban, Brüsszelben és Antwerpenben. Ekkor ért életem legérdekesebb, tragikomikus élménye. A berlini zsidó-

Henny Lehmann

színház szerződteni akart tagjai közé, de ezt a Színészszövetség nem engedte meg, mivelhogy nem vagyok zsidó és a színháznak csak zsidó tagjai lehetnek. Más, árja német színház pedig azért nem akceptálhatott, mert árja létemre állandóan zsidó színházakban szerepeltem...

*

— Azóta Nyugateurópa fővárosait járom. Most novemberre már megvolt a szerződésem Varsóba, az „Ararat” nevű nagy jidis színházban kellett volna fellépnem. Közbejött a háború. Ittmaradtam Brüsszelben, a „Melodie Juive”-ben, ahol Lénárd Béla kedves igazgatóm és kollégám rendezésében játszom darabokban. Jidis népdalaimat természetesen magam állítom be.

— Elégedett?

— Nem vagyok elégedetlen. És nagyon örülök, hogy tetszik, amit csinállok. Talán azért — mondja elgondolkozva — mert *lélekkel* énekelek és játszom...

— Tervei?

— Februárban kezdjük el egy jidis film forgatását. Josef Schmidt, a világhírű tenorista és én játszom a főszerepet benne...

*

— Fejtse meg a nagy rejtélyt, művésznő — mondom — hogyan tudja magát ennyire beleélni a jidis világba?

Összefonja vékony ujjait, rámnéz nagy, kék szemével.

— Én szerelmese vagyok a jidis nyelvnek, a jidis színháznak, a jidis népdaloknak. Évek óta nem teszek mást, mint a jidis és héber irodalmat bújom. Büszke vagyok rá, hogy eredetiben olvasom a Bibliát. Talán hallotta is tőlem Salamon „Énekek énekét” előadni. Igen, szerelmes vagyok ebbe a világba, szépségeibe, mélységeibe, kulturájába, iro-

dalmába. Ha rejtély — hát ez a megfejtése. Tudtommal nincs még egy árja zsidó-művésznője a világnak, aki tudna jidisül írni és olvasni.

Mosoly játszik ajkán:

— A berlini Színészszövetség szerint: „asszimilálód-tam...” Nem is tagadom. Engem holdogít ez az „asszimiláció...”

*

Ime, ez Henny Lehman, a brüsszeli cionista szövetség színházának körülrajongott primadonnája, aki „jobb, igazabb, mélyebb, líraibb” a belga sajtó szerint is, mint a világ legnagyobb dalénekesnője, Lucienne Boyer.

Árja nő létére utolérhetetlen interpretálója a jidis népdaloknak, szerelmese a jidis kulturának. Eredetiben olvassa a Bibliát és éjjel, előadás után Schalom Asch, Perez és Bialik könyveivel szórakozik.

Nagy művésznő, igaz ember Henny Lehman...

SOMLYÓ ZOLTÁN HÁTRAHAGYOTT VERSEIBŐL AZ AMERIKAI ZSIDÓKHOZ!

— Ajánlva a „The Joint Distribution Committee Of America”-nak! —

*A bús magyar ködből, éccakák honából,
távol testvérek, köszöntlek bennetek!
Szálljon a köszöntés túl az Óceánon,
ringassák felétek a nagy tengerek!
Mostoha világból csak egy kézzszorítás,
hisz egyebünk nincsen: ezt küldjük tehát!
Érzitek-e benne szívünk lüktetését?
S halott életünknek felbúgó dalát?*

*Kivetett, megrugdalt bennünket a sorsunk,
a földön számunkra virág nem terem.
Egy falat kenyér is oly nehezen jut már,
inkább a szenvedés, száz meg száz verem.
Édes gyermekei vagytok ti a földnek,
mi csak mostohái, nem ad semmi jót.
Segítő kezetek áldott melegségét
köszönjük tinéktek, távoli zsidók!*

*A meleg ruhából, mit testünkre adtok,
hatalmas vár épül, tornyos sziklavár!
Csecsemők tejéből igék nagy folyója,
amely mély zúgással kiöntésre vár.
Minden, minden be van véve a szívünkbe,
hogy mellénk álltatok s el nem hagytatok!
Óceánon túli jó zsidótestvérek,
mondják el ezt néktek a tengerhabok!*

*Hajók árbocain lengetnének felétek!
Zúgatnánk kábelek szárnyaló szavát!
De nincs erőnk hozzá, két kezünk lekötve,
nem hallik a hangunk tihozzatok át.
A lány az anyához, a fiú apjához
bújva e hidegben, ennyit üzenünk:
világ mostohái — köszönjük tinéktek,
hogy el nem hagytatok inséges szívünk!*

Dr. SCHEIBER SÁNDOR: OXFORDI EMLÉKEK

Augusztus 24-én láttam az első katonai felvonulást Londonban, amikor a Victoria-autobuszállomásról M. Wilensky palesztinai barátommal Oxfordba indultam. Gyönyörű tájakon, zöld erdőkön és tiszta falvakon vezet keresztül a négyórás autobuszút ebbe a csodás, régi városba, amelyet még a jelen órák rettenetes bizonytalansága sem

Az oxfordi Bodleiana belső udvara.

tudott megbolygatni szent nyugalmában. A világ hadimeserségre készült és én bevettem magam a Bodleiana kincsei közé. S a kolostorszerű könyvtár egyik sarkában, régi könyvek és kéziratok között, meghalt számomra a világ és messzetűnt a háború árnya, a középkori élet nyugodt szelleme és misztikus békéje ölelt körül. Sa'adja foglalkoztatott (mint költő és exegeta), meg a karaiták (Qirqisānī, Hadassi) s az olasz Benjámin b. Jehuda Bozecco (XIV. sz.) szentírás-kommentárjai. A pihenő percekben a helyemmel szomszédos ablakból leláthattam az Exeter College árnyas, a nyár csöndjébe burkolódzó kertjére és útjaira. A könyvtárban alig dolgozott valaki. Ottlétem első délutánján még láttam Prof. Assafot, a jeruzsálemi Héber Egyetem tanárát, akivel már előbb találkoztam volt a British Museumban.

A Bodleian Library Európa legnagyobb héber könyv- és kéziratgyűjteménye. 7622 héber nyomtatványának jegyzékét közel egy évszázada Steinschneider tette közzé két kötetben (*Cat. Librorum Hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana. Berolini. I—II. 1852—860. Facsimile kiadás. Berlin. 1931.*). A gyűjtemény azóta természetesen tetemesen gyarapodott s az 1927. évi teljes állományt Cowley, a Bodleiana akkori igazgatója, újból lajstromozta (*A Concise Catalogue of the Hebrew printed books in the Bodleian Library. Oxford. 1929.*).

A könyvtár mérhetetlen értékű, páratlan ritkaságú héber kéziratgyűjteményét Neubauer Adolf, nagy hazánkfia dolgozta fel (*Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library. I. Oxford. 1886. II. — Cowley közreműködésével — 1906.*). A katalógus 2918 kéziratról számol be — jelentős részét a David Oppenheim- és a H. I. Michael-gyűjtemény képezi —; az azóta eltelt három évtized alatt újabb szerzeménnyel gazdagodott. Érdekes, hogy a Bodleiana keleti kézíratainak első feldolgozója szintén magyar ember volt, a protestáns Uri János, aki Neubauer előtt száz esztendővel (1787) fejezte be katalógusát. (L. róla: Goldziher: Uri János. Bp. Akadémia. 1908.)

A könyvtár máig eredeti régi épületében van, a régi berendezéssel: könyvespolcokkal, székekkel, állványokkal, festményekkel. (A Bodleiana új épülete a Trinity College

tőszomszédságában most közeledik a befejezés felé.) Az egyik sarokban ismerős két képre találok: mindkettő Neubauer Adolfról készült, a Bodleiana elhunyt alkönyvtárosáról. Az első, fénykép, férfikora delelőjén mutatja őt, a másikon, Campbell Taylor olajfestményén, az agg Neubauer látható 1900-ból. Neubauer neve és emléke él a Bodleianában tovább. (Írásainak bibliográfiáját E. N. Adler állította össze: *Freidus-Gedenkbuch. Newyork, 1929. 31—54.*)

A könyvtár előterme és felső emelete múzeumul szolgál, Napoleon könyvtárszobája és könyvei, Shelley relikviái (órája, hajfürtje) mellett, üveg alatt kiállított héber kéziratok is láthatók.

A napsütéses szombat délutánon felfedeztem magamnak Oxford sokévszázados szépségeit és nevezetességeit, külön érdeklődéssel zsidó vonatkozású emlékeit. Oxford a tudomány és tanulás kis városa. Egymást éri a sok híres College, ódon épületével, kápolnájával, kertjével, — meg a sok templom.

A régi St. Michael-at-Northgate kápolnájában (tornyát I. Vilmos korából eredeztetik) a szóséktakarón egy Magen David, a sást ábrázoló kisebb szósék takaróján kettő. Ékes bizonyosságául annak, hogy a Magen David nem zsidó eredetű jel. (L. Güdemann: *Der „Magen David“ oder Davidsschild. MGWJ. LX. 1916. 135—139; A. Grotte. U. o. LXVI. 1922. 1—9; H. Vorwahl. U. o. LXVI. 1922. 9—11.*)

Évszázados hagyományokról beszél a Christ Church College (alapítási éve: 1525). Tornyában a nagy harang este 9.5-kor 101-et üt, a tanulók eredeti számát. Hatalmas ebédlőtermének falát egyházfők nagyértékű festménysora borítja be, amely 2 pennyért megtekinthető. Gazdag könyvtárában érdekes és értékes képtár, belőle az egyik biblikus vonatkozású: a holland Hugo van der Goes (XV. sz.) halvány ezüst színnel, finom vonalakkal Jákob és Ráchel találkozását jeleníti meg.

Az Exeter College (1314) mesebeli kicsiny kertjében áll dr. Kennicott, a nagytudományú hebraista fügefája, amelyről ízes anekdóta járja.

Az Ashmolean Museumban, a keleti gyűjtemény között héber és aram érmek találhatók, amelyeket nem ismer és nem von be tárgyalásába a héber archeológia.

Hugo van der Goes: Jákob és Ráchel
Az oxfordi Christ Church College könyvtárában.

Büszkén ajánlották figyelmembe az oxfordiak az esti sétát a holdfényben. Valóban nagyszerű látvány volt és felejthetetlen érzés. A kihalt utcák, a megvilágított épületek és a fekete-komor árnyékok. Legszebb látványt a Magdalen College tája nyújtotta, nyílt rétvével, csillogó patakjával; szemben vele Anglia legrégebb botanikai kertje.

Mindkettőről megtudom, hogy a régi zsidó temető helyére épült.

Oxford ugyanis a legrégebb angol-zsidó településeknek egyike. Kevéssel 1066 után már találunk itt zsidókat, akik a kiűzetésig (1290) virágzó hitközséggé tömörülnek. A zsidó irodalomtörténet napjainkig számontartja, hogy itt élt a XII. században *Berachja Ha-Nakdan*, a meseköltő és etikai író, a „*Mislé Su'alim*” (Rókamesék) népszerű szerzője. Ez a feltevés *Joseph Jacobstól* származik, aki *Berachja Ha-Nakdan* (Nakdan = pontozó, grammatikailag képzett másoló) azonosította az oxfordi *Benedictus le Pointur*-ral (*Fables of Aesop*. I. 167–178; E. J. IV. 182–183.). Legújabbban azonban rámutattak arra, hogy a gyakori „Poynter” korabeli szóhasználat a paszománykészítőt (makers of points or laces for fastening clothes) jelent s nem pontozót (Murray's New English Dictionary. VII. 1054). Ez a tény *Benedictus* Oxfordot a legrégebb ismert angol-zsidó szabóvá teszi s végleg buborékká oszlatja a *Berachja Ha-Nakdan*nal való azonosítást (Michael Adler: *Jews of Mediaeval England*. London, 1939. 198–199.).

A mai hitközség (*Hebrew and University Congregation*) 1841-ig vezet vissza multját s egészen jelentéktelen. Tagjait az ott tanuló zsidó diákság gyarapítja s a néhány zsidó tanár: az elmúlt évtizedekben *Samuel Alexander*, a filozófus s az idei évtől *Cecil Roth*, a szorgalmas zsidó történész, aki a számára létesített tanszéken adja elő a zsidók történetét.

Ekkor még béke volt s Oxford templomaiban mindenki hosszantartó békéért imádkozott. De a háború sem tudott változtatni Oxford képén. A *British Museum* keleti kéziratait Londonból a vidékre szállították, ahogy az érdeklődőket szokták felvilágosítani: „Somewhere in England”, valahová Angliába. London iskolái a vidékre költöztek. Oxford könyvtáraiban minden a helyén és iskoláiban új lendülettel folyik a tanítás tovább. Beszédes cáfolatául annak, hogy a fegyverek között hallgatnak a műzsák. Klio. a tudományé, semmiesetre sem.

De akkor még béke volt és Oxfordban senki sem gondolt a háborúra.

Amikor egy héttel később sötétben és bizonytalanságban visszarohtam Loudouba, éreztem, hogy életem legmegelégedettebb napjait hagyom magam mögött Oxfordban.

Az oxfordi Bodleiana belseje.

Noé bárkája a Bodleiana egy kéziratában (XV. század, M. S. Auct. D. inf. 2. 11.).

C SERGŐ HUGÓ:

ÚJ BÁBEL

Szabad-e még a régi hangon szólani?
Szabad-e még a hajdani
Idők borából mámort szívni mára,
Mikor már szertefoszlott, mint a pára.
A mult emléke s hetyke gúny prédája lett:
Az „ember” szent fogalma, jóság, béke, szeretet?...
Új Babel tornya épül s tör az ég felé —
S az új kőművesek
Bősz sebbel-lobbal görgetik a mult fölé
Az új meg újabb köveket.
A balga hittel mérsékletre intő szó
Konok, siket fülekbe vész,
Versenyt rikolt a „hajrá-hó-hahó!”
Gögös kacajba fül a józan ész!
S míg vakmerőn törtetnek egyre mind
Magasabbra fel az új falak:
Az ő-s-talapzat, — törvény s természet szerint —
Alul marad.
De majd, ha jön, mit annyi szív vergődve vár,
Ha jön az eget-földet rázó új vihar
S ott fent, egymás jáját sem értve már.
Nyel mindent el a kába hangzavar: —
Új Babel tornya megreteg
S felhőkre kúszó peremérül
A fent kóválygó zord sereg
A nyaktörő mélységbe szédül.
Mert, mint a pelyhet söpri le
Az ő-s-igazság új szele
A sebtén tákolt torony tetejét.
Am a talapzat, — amelyet századok kohója
Tömörre forrasztott s időt állóra.
Marad rendíthetetlenül szilárdan ép!...

SZABOLCSI LAJOS: AZ ÁRULÓ

„Jeremias, der in Fesseln auf den Trümmern Jerusalems seine Klaglieder aushaucht, bildet den Schluss des ersten Zeitraumes; Josephus, der in Gemächern der Cäsaren in behaglicher Ruhe die Geschichte seines Volkes schreibt, bildet den Schluss des zweiten Zeitraumes.“

Graetz szavai a zsidó történelem egyik legizgatóbb egyéniségét, Josephus Flavius tábornok történetírót idézik elének. Josephus, akinek tábornoki nevéhez várfeladás és saját életének mártírseregéből való esküszegő kimentése, történetírói nevéhez pedig több zsidóságismertető és zsidóságvédő írás fűződik, Graetznél kimértebb és szenvtelenebb történetírót is kimozdít előadásának nyugodt menetéből. Josephus azonban a költőket is állásfoglalásra kényszeríti (Lion Feuchtwanger, Szabolcsi Lajos).

Szabolcsi Lajos tragédiája egy eseménygyűjtő és sorsfordító novemberi éjszakát tár fel — 95-ben időszámításunk szerint Josephus esquilinusi villájában. Ezen az éjszakán kétségbeesetten rohan be hozzá barátja és történetíró-kollégája, Epaphrodités, hogy segítségét kérje, mert a császár halálra keresteti. Ezen az éjszakán meglátogatja a beteg gyáva és beteg kegyetlen Domitianus császár, aki nem adja meg a kegyelmet Epaphroditésnek és aki másnap törvényt akar hozatni a zsidók kipusztítására, kivéve természetesen őt, aki lovag, szenátor, a „császár rokona” és — „nem olyan, mint a többi”. Ezen az éjszakán fölkeresik Rabban Gamliel, Rabbi Eleázár és Rabbi Akiba, a zsidó nép küldöttei, akik Palesztinából jöttek Rómába, hogy „az áruló” közbenjárását kérjék a fenyegető törvény elhárítására. Es ezen az éjszakán — Josephus mérget iszik.

Josephus azért iszik mérget, mert csak így mentheti meg népét: ha egy szenátor hirtelen meghal, a szenátus ülése elmarad és a törvényjavaslatot nem tárgyalhatják többé. Josephus szenátor teljesíti kötelességét, jóváteszi József tábornok hűnét és „beépíti életének a tégláját a zsidóság halhatatlanság-templomába”.

Ez az öngyilkosság azonban *logikus és szimbolikus* befejezése is annak az „öngyilkos” irányzatnak, amelyet Josephus képviselt. Jotapatát feladta, élő és halott katonáinak adott szavát megszegte, karriert akart csinálni, a római társadalom esúcsára akart feltörni. Es vajjon célt ér-e, amikor mindezt megcsinálta és elérte? A zsidók gyűlölik, megvetik. A császár nem teljesíti kívánságait, egyre kivétel-voltát emlegeti és első felindulásában odavágja, hogy „zsidó”. Van-e itt, *lehet-e* itt más megoldás, mint a halál?

Az Áruló legmegrázóbb része Josephus és Akiba párbeszéde. Josephus azt akarja, a zsidók legyenek rómaiak. Akiba azt akarja, a zsidók legyenek zsidók. Minden, ami Josephus mögött kavarog: múlt. Minden, ami Akiba mögött fölsejlik: jövő. És hiába tudjuk, hogy Josephus fiatal korában is úgy gondolkodott, Akiba pedig idősebb korában is így fog gondolkodni, amikor a tragédiát látjuk, úgy érezzük: *az az idősök, ez a fiatalok gondolkodása, az a letűnő, ez a feltörő világ*. És hiába tudjuk, hogy Josephus halálát Akiba mártíromsága fogja követni, úgy érezzük: *a zsidóság csodálatos története halálról halálra és bukásról bukásra vezet — az örök élethez és a végső győzelemig*.

Szabolcsi Lajos tragédiáját az *OMIKE* drámai együttese mestersen adja elő. *Beregi* Oszkár a szó minden értelmében *előkelően* testesíti meg Josephus Flaviust; minden szava és mozdulata mély távlatokat éreztet. Caesart Mányai Lajos, Epaphroditést Bondy István, Akibát Sarlai Imre, a többi szerepet Zágón Vera, Horváth Ferenc, Zátony Kálmán, dr. Havas József, Solt Ibolya játssza. Mindegyik méltón és művészien illeszkedik bele az író elgondolásába.

Dr. Vidor Pál.

Dr. Miklós Gyula halálára

Nagy gyász érte a Magyar Cionista Szövetséget és vele együtt az egész magyar zsidóságot: 53 éves korában váratlanul elhunyt dr. Miklós Gyula, a Magyar Cionista Szövetség elnöke.

Nyolc éven keresztül volt a Szövetség elnöke és az egész magyar cionista mozgalom vezére. A legsúlyosabb időben, a legnagyobb nehézségek között állt azoknak élén, akik a zsidó nép jobb jövőjéért küzdenek. Nagy odaadással és tragikus önfeláldozással állott hivatása magaslatán. Nyolc évvel ezelőtt mint egészséges ember foglalta el az elnöki széket, de a zsidóság tragédiájának egészen mélyről jövő, őszinte átérzése, a zsidóság jobb jövőjéért vívott idegölő küzdelme aláasta egészségét; szíve, ez a nagy zsidó szív, mely oly mélyen tudott érezni, oly gyermekien tudott örülni és oly őszintén tudott lelkesedni, nem bírta tovább: megölte őt.

Igaz ember volt, mert nála jobbat akarni, tisztábban gondolkodni, egyenesebben cselekedni, igazabban szeretni, senki sem tudott. Zsidó volt, mert bensőségesen élt benne népének szeretete, mélyen érezte annak tragédiáját és reszkető aggodalommal féltette jövőjét. Cionista volt, mert lelkének minden rezdülése, szívének minden dobbanása Erec Jisraele volt és Erec Jisrael számára nevelte egyet-

Dr. Miklós Gyula

len gyermekét is. Chaluc volt, mert akadályokon keresztül, nehézséget nem ismerve, önfeláldozóan küzdött ideáljéért és mert ezen a terméketlen ugaron új zsidó életet teremteni — volt élete célja.

Élete és önfeláldozása örökké élő szimbólum marad a magyarországi cionisták számára, akik a zsidó ujjáéledés mozgalma nagy vezéreinek és a szebb zsidó jövőért folytatott harc nagy áldozatainak sorában fogják megőrizni dr. Miklós Gyula emlékét.

*

A temetés vasárnap délben folyt le óriási részvétel mellett. A gyászszertartáson a Magyar Cionista Szövetség és a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége vezetőségének pesti és vidéki tagjai és a vidéki kiküldötteken kívül ott láttuk a Pesti Izraelita Hitközség elöljáróságának képviselőiben a gyengélkedő Stern Samut helyettesítő Ribáry Gézát és Eppler Sándor főtitkárt, az Országos Iroda képviselőiben Szántó Jenő alelnököt, az Orth. Izraelita Iroda részéről Kahan-Frankl Samut és dr. Reiner Adolfot, az Orth. Hitközség képviselő tagjait, valamint a Pártfogó Iroda vezetőségét és az Ügyvédi Szövetség megbízottait. Kék-fehér zászlókkal vonultak ki a Magyar Cionista Szövetség ifjusági szervezetei, hogy utolsó istenhözadót

mondjanak annak a nagy férfúnak, aki második atyjuk volt.

Csakhamar felhangzik Ábrahámsohn Manó főkantor és a kórus komor gyászáneke, majd dr. Hevesi Simon vezető-főrabbi lép a szószékre és magas szárnyalású beszédben méltatja az elhunyt érdemeit, kiemelve puritán jellemét és példás családi életét.

A Pesti Izraelita Hitközség Választmánya, Képviselő Testülete és a Pártfogó Iroda nevében dr. Rosenák Miksa, a Pesti Izraelita Hitközség elöljárója búcsúztatta az elnököt és rámutatott arra a kiváló munkára, amelyet az elhunyt ezekben a testületekben annyi szeretettel és odaadással végzett.

A Magyar Cionista Szövetség és a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége nevében, mint a régi hű fegyvertárostól, a jó barától, a zsidó reneszánsz gondolatának kipróbált harcosától dr. Osztérn Lipót búcsúzott el a megboldogulttól. Méltatta azt a küzdelmet, amelyet dr. Miklós Gyula, mint a Magyar Cionista Szövetség elnöke vívott, amidőn a legnehezebb időben vállalta azt a rendkívül nehéz és fáradtságos munkát, amelyet oly nagy hőlcességgel, türelemmel, szeretettel és buzgalommal végzett a zsidóság érdekében.

Ezután dr. Buk Miklós néhány szóval a Szövetség tisztségviselői nevében búcsúzott a megboldogulttól.

Dr. Ungár Béla a Mizrachi nevében emlékezett meg az elhunyt elnökről.

Utolsóinak dr. Szabó Ödön a cionista ifjusági szervezetek nevében beszélt nagyhatású szavakkal és fogadalmat tett, hogy azt a munkát, amelyet dr. Miklós Gyula a cionista gondolat megvalósítása érdekében végzett, az ő szellemében fogja az ifjuság tovább folytatni és azt a zászlót, amelynek dr. Miklós Gyula annyi becsületet szerzett és oly magasra emelt, mindenkor követni fogják és méltónak akarnak bizonyulni felejthetetlen elnökük szelleméhez.

Ezután megindult a gyászmenet, meghajoltak a kék-fehér zászlók és a chalucok sorfala között haladva, vitték az elhunyt elnök jóbarátai a koporsót a sírig, ahol aztán a „Hatikva“ hangjai mellett helyezték örök nyugalomra őt a Chevra Kadisa által adományozott díszsírhelyen.

Ú J K Ö N Y V E K

SZÉFER HAJELED. A kassai tanítógyűlés hírhedt határozata ellenére néhány lelkes zsidó tanító pozitívumot ad a zsidó iskolának és egész életre szóló tartalmat tanítványainak a héber nyelv tanításával. *Ehrenfeld Arthur* debreceni tanító most megjelent kis könyvével (*Széfer Hajeled*) érdemes segítőeszközt ad kezükbe, hogy munkájuk *célszerű, könnyű és eredményes legyen.* A kis könyvnek már külseje is olyan tetszetős, megragadó, hogy a gyermek örömmel veszi majd kezébe. Bájos rajzai és a különböző típusú héber betűalakok élénk érdeklődést és tudásvágyat keltenek. Az anyag feldolgozása a héber nyelv szerelmesét és annak *gyakorlati tudását árulja el.* A gyermek felfogási köréből merített *párszavas cselekedtető* mondataival *lépésről-lépésre élményt nyújt* a tanulónak és olyan lelki elmélyülést, amely egész életén át kísérni fogja. Rövidre fogva: ez a kis könyv kiválóan érdemes munka a tanító számára, még annak a kezében is, aki ebből kiindulva fogja a tanítás anyagát meríteni. Bővebb anyagot szállít ezeknek a külön nyomtatott „útmutató“ részletes utasításaival, nyelvtani és egyéb héber jegyzeteivel. *Szántó Sámuel*

ZSIDÓ HUMOR

VEZÉREK ÉS KUTYÁK.

A babiloni Talmud „Szóta“ traktusának 49. oldalán olvassuk: „A Messiás megérkezése előtti súlyos korban a vezérek a kutyához fognak hasonlítani“. Ennek értelmét egy kiváló zsidó tudós a következőkben adja: Figyeljük meg, ha a gazdálkodó vagy földbirtokos kikocsizik, kutyája folyton a lovak előtt futkos. Ezt a kutya azért teszi, hogy azt higgyék róla, mintha ő vezetné a kocsit, mintha ő irányítaná a lovakat. Amellett folyton hátratekint és a kocsis kézmozdulataiból tájékozódik, hogy jobbra vagy balra, előre vagy hátra fusson-e. Ezért mondja a Talmud, hogy a Messiás megérkezése előtt a zsidó vezérek a kutyához fognak hasonlítani. A vezetők el akarják majd hitetni, hogy ők, miután elől járnak, vezetnek, de tekintetük mindig a nép felé lesz irányítva és folyton azt lesik, hogy hová akar a nép menni, melyik út tetszik a népnek a legjobban — és ezen szaladnak ők aztán előre.

AZ ISTEN KÜLDÖNCE.

Egy igen gazdag, konzervatív, de igen fősvény hittestvér megtagadta, hogy Palesztina felépítésére adakozzon, mert — úgymond — áv hó 9-én olvassuk: „Uveés ato oszid livnoszo“, „és tüzzel fogod Te (Urísten) azt ujbol felépíteni“, — tehát az Urísten magának tartja fenn Palesztina felépítését, ennél fogva cionista mozgalomra egyáltalán nincsen szükség. A cionista erre a következőképpen replikázott:

— Mondja csak, barátom, mi áll az idézett imarész előtt? „Ki ato Adonaj boés hicatoh“, „mert tüzzel gyújtottad fel (Urísten) a szent várost“. Nos, hát tényleg úgy történt? Nem. Egy római katona a nyitva felejtett aranyablakon keresztül zsarátnokot dobott a szentélybe és attól gyulladt ki. Tehát nem az Urísten maga, hanem megbízott által gyújtotta fel. No, már most, éppen úgy felépítését is megbízottjai útján fogja eszközölni. És talán ön is egyik megbízottja az Urístennek.

TOLLHEGYRŐL

HALAK PÁRTOK SZERINT.

Telaviv tengerén megjelent a klal-cionisták halászati csoportjának első csónakja. Nemes versengés eredménye ez. Mert eddig a halászat mesterségével általában csak a baloldali pártok emberei foglalkoztak. Már most az egyik héber napilap felveti a kérdést: Hogyan fogják a különböző pártok az új szakmat felosztani? A tengert fogják-e területekre bontani és körülhatárolni, vagy a halak fajtája szerint osztják meg a koncessziókat? Melyeket szabad jobboldaliaknak és melyeket baloldaliaknak kihalászni?

A MAKKABEUSOK GYŐZELMÉNEK EREDMÉNYEI.

Erről a kimeríthetetlen témáról ír „világviszonylatban“ Barkoli-Kaleko, a „Haarec“ egyik legutóbbi számában. Ki látott még népet, amely minden évben ünnepli több, mint *kétezer év előtt* aratott győzelmét? De képzeljük el, ha Juda Makkábi nem győzte volna le Antiochust és a pogányság maradt volna uralmon, eltűnt volna az Ó-testamentum és nem keletkezett volna az Újszövetség és mindaz a kultúrkinés, amely a Bibliához kapcsolódott, nem született volna meg. Se Michelangelo, se Raffael, se Rembrandt, se Dürer. És a zsolttárok híján nem lett volna se Händel, se Palestrina, se Bach, se Haydn. És nem volnának a Biblia-fordításokból keletkezett és erősödött nemzeti irodalmak sem. Szóval, a makkabeusok győzelme nem csupán zsidó ügy.

VÉSZI JÓZSEF

A zsidó közélet egy hatalmas egyéniséggel lett szegényebb. A régi nagy gárda egyik kiváló tagja költözött el a földi életről az Örökkévalóságba. Húsz évvel ezelőtt, az úgynevezett fehér terror idején volt szerencsém ezzel a gárdával együtt működni. Micsoda nagyszerű emberek ültek a konferencia asztalánál. *Vázsonyi Vilmos, Vadász Lipót, Vészi József, Kohner Adolf, Weisz Manfréd, Ullmann Adolf báró, Frankl Adolf, a két Freudiger, a két Mezei, Sándor Pál, Baracs Marcell, Kaszab Aladár, Székely Ferenc, Vida Jenő, Marcali Henrik* és még néhány hasonló kvalitású zsidó vezető férfiú. Tempora mutantur! A régi jó idők termelték ki ezeket a kitünő férfiakat felekezetünk érdekeinek szolgálatára. A bizottság egyik kiemelkedő tagja volt *Vészi József*, nagy publicista és politikus. Tekintélye volt legfelsőbb helyen és a széles rétegeknél egyaránt. Ami azonban nekünk zsidóknak a legfontosabb, *Vészi József* ezt a magas pozíciót és befolyást az egyetemes zsidóság erkölcsi színvonalának emelésére és felekezete érdekeinek előmozdítására fordította. És ez nálunk a legszükségesebb. *Mert csak annyit ér a zsidó vallású közéleti férfiú, amennyi szolgálatot teljesít felekezete javára.* Ezt pedig a megboldogult száz százalékgig megtette.

Vészi József a magyar zsidóság „Stadlonja”, szószólója és képviselője volt a legfelsőbb helyen. Körülbelül azt a fontos hivatást töltötte be, mit báró Oppenheimer Mária Teréziánál.

Ez alkalommal engedtessek meg nekem, hogy egy húsz év előtti derűs epizódot felelevenítsek, megboldogult nagy hittestvérünkről, ami mélységes vallásos érzületét jellemzi. A fent körülírt konferenciák egyikén sokáig tanakodtunk egy *modus vivendi*n az akkori mérges politikai atmoszféra ellensúlyozására. Különböző módokat indítványoztak a bizottság tagjai, de nem tudtak megállapodásra jutni. Ekkor *Vészi József* azt mondotta: *Itt már csak Sem Borchu segíthet!* Közvetlen mellettem ülő tagtársam, a magyar zsidóság azóta elhunyt nagynevű harcos politikusa, aki azonban, sajnos, sok hazai művelt vezetőhöz hasonlóan, vallási dolgokban teljesen tájékozatlan volt, csak úgy, mint a héber nyelvben és irodalomban, hozzám fordult és halkan azt kérdezte: *Mondd kérlek, ki az az úr, akit Vészi említett? — Hát kedves barátom, az bizony nagy úr, és az segíthet is és segíteni fog, az az Örökkévaló, a világ ura, akinek egyik héber építője: Sem Borchu!*

Vészi József 63 éves fényes publicisztikai karrierjéről életrajzot nyújtottak a napilapok. Aki ismerte a munkabírás eme óriását, csudálattal adózik kivételes szellemi nagyságának, aki betegsége dacára, még majdnem a halál közeledtéig is forgatta mesteri acéltollát a magyar zsidószociológia dicsőségére, annak hazafias szolgálatában.

Vészi József elhunytja súlyosan érinti a hazai zsidóságot és ezért mélységes hálánk mellett, nagy kegyelettel és tisztelettel gyászoljuk elhalálózását.

Korein Dezső

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

az ismert kiváló minőségben,
az idén is gyártunk.
A felügyeletet az egri főrabbi,
főtisztelendő

SCHREIBER SIMON
ur gyakorolja.

A husvéti áru gyártásának rituális felügyelete még sokkal szigorubb, mint az egész éven át gyártott áru amugy is nagyon szigoru felügyelete. E szigoru rituális felügyelet teljes erejü biztosíték arra, hogy az áru és így különösképpen a husvéti áru megbízhatóságához soha kétség nem férhet.

A husvéti árut
tehát a legvallásosabb emberek
is a legteljesebb bizalommal
fogyaszthatják.

FRANCK HENRIK FIAI R.-T.

Budapest 113.
Postafiók 5.

Telefon 2-688-45

KRÓNKA ÉS SZEMLE

BARÁT ENDRE műveiből rendezett irodalmi estet az elmúlt hónapban a Hollán uccai és a Bethlen téri ifjúsági csoport. Bevezetőt mondtak: *Várnai Zseni* és *Szép Ernő*. Közreműködtek: *Kelen Dóra, Szigeti Jenő, Bánffy Edit, Fellegi István, Gellért Kató, Ráth Lilly, Herz Lili* zongoraművész. A nagyszámú közönség mindkét esten melegen ünnepelte a szerzőt és a szereplőket.

ELJEGYZÉSEK.

Glück Sándor dr. sátoraljúj helyi ügyvéd és neje *Gál Amália* leányát, *Évát* eljegyezte *Weiszbrunn Zoltán dr.*, szatmári ügyvéd.

Kaufmann Aladár likörgyáros (Püspökladány) eljegyezte *Felbermann József* leányát, *Adélt* (Laskod).

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kelemestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 13-02-37
14-43-02

CSEKÉSZEK MUNKÁJA PALESZTINÁBAN. Az utolsó hónapot a magukénak hirdették a palesztinai cserkészek. A „cserkész-hónap“ a cserkészmozgalom megerősítését tűzte ki céljául. A mozgalom élén Azarjáhu, a palesztinai zsidó nevelésügy vezetője áll, ami által a cserkészet nem csak hivatalos elismerést, hanem hivatalos védelmet is nyert. Ötven tanár és tanárnő vesz részt a cserkész ifjúság irányításában. „A cserkész hű a népéhez és hazájához“ — ez a jelszó itt fokozott fontossággal bír. A palesztinai cserkész részt vesz a honfoglalás minden munkájában. Az elmúlt évben egy csoport szolgálatra jelentkezett *Chanitába*, Észak-Galileában és segített az új, veszélyeztetett telep megerősítésében és védelmében. A Vöröskeresztnek megfelelő „Vörös Mogen-Dóvid“ több központjában segítenek az első segély keresztülvitelében. Sokszor teljesítenek szolgálatot „Hadassah“ kórházaiban. A zavargások idején éjjel-nappal szolgálatban voltak, részben kórházakban, részben tűzoltó-állomásokon, vagy különböző telefonállomásokon. Az „ille-gális“ bevándorlókat hozó hajók érkezése sokszor tesz szükségessé gyorssegélyt vagy gyors elhelyezést elősegítő szervező munkát, amit főképp cserkészek végeznek. 2—300 cserkész futott szét a városban, főképp Haifában, sebtiben összeírták azokat a házakat, amelyek ilyen bevándorlók azonnali befogadására hajlandóknak nyilatkoztak és ennek az alapján a hatóságok megadták az engedélyt a partraszállásra. A kisgyermekek érdekében megindított mentőakciókban a cserkészek oroszlánrészt kértek és kaptak. A „szombat“ szentségének propagálására irányuló tevékenységben a cserkészek közreműködése igen jelentékeny volt. A háború kitörése óta a cserkészek új feladatokat vállaltak. Részt vettek a gázvédelmi kiállítás rendezésében és a hatóságok gyakran vették őket igénybe különböző védelmi intézkedések szervezésében. A Zsidó Nemzeti Alap, szintúgy a Keren Hajeszod munkájában mint gyűjtők és felvilágosítók vettek részt. A nyári vakációkban mezei munkára jelentkeznek a különböző telepeken, 16—18 éves korban pedig *egy teljes esztendei* munkaszolgálatra jelentkeznek. Nemrég Telavivból Caesareába vitorlázott egy cserkész csoport, mely „Zebulun“ nevet viseli és tengerészeti kiképzésre törekszik. A „Cserkész-hónap“ célja, hogy új híveket és támogatókat nyerjen a mozgalom számára.

PATAI JÓZSEF ELŐADÁSAI JERUZSÁLEMBEN. Egyetemi előadásain kívül számos egyesületben is tartott előadásokat Patai József, palesztinai tartózkodása alkalmából. A *jeruzsálemi Nép Házában* közel 1500 hallgató előtt ismertette a héber költészet fejlődését a Balkán-országokban. „*Olé Hungária*“ magyar bevándorlók jeruzsálemi egyesületében zsúfolt teremben méltatta a makkabeusok ünnepét. Előadása keretében meleg szavakkal üdvözölte a magyar külügyi kormány palesztinai képviselőjét, dr. Nemes konzuli igazgatót, aki szeretettel és odaadással karolja fel honfitársait.

A PANKOTAI ANYAHITKÖZSÉG hosszú éveken át volt elnöke, *Herzka Ármin* igazgató az 1939. év végén közmegelegedésre viselt, felelősségteljes állásáról lemondott. Ő egyesítette *Sonneschein* Éliás főrabbi-val az anyahitközséget a környékbeli fiókhitközségekkel, amelyek úgy vallásban, mint zsidó kultúrában virágzásnak indultak. Az anyahitközség osztatlan sajnálata mellett vonult vissza az elnöki székből, hogy átadja helyét *Márton Sándornak*, aki a régi szellemenben, cionista irányban vezeti az anyahitközséget.

AZ ARADI SZENTEGYLET legutóbbi választásán *Herzog Sándor* dr.-t választotta elnökévé. Általános népszerűségét és közbecsülését jelzi, hogy a választás egyhangúan történt.

HALÁLOZÁSOK.

Közelmultban hunyt el *Reich Jenő*, az aradi hitközség pénztárnok-jegyzője. Negyedszázadon át vezette hitközsége pénzügyeit példás odaadással, fanatikus szeretettel. Ugy is mint tisztviselő, de mint vallásos, jó zsidó is példája volt az aradi zsidó társadalomnak. Tisztelői tömege kísérte utolsó útjára.

Löffler Miksa, az Abonyi Közgazdasági Bank v. igazgatója, az abonyi izr. hitközség elnöke a napokban rövid eszenvedés után 72 éves korában elhunyt. *Löffler Andor* és *György* édesatyjukat gyászolják benne.

VIDOR FERIKE VIDÁMESTJE február 20-án a Zene-akadémia nagytermében. Huszonöt prominens művésznő és művész fellép Vidor Ferike javára. Nagyon kérem barátaimat és ismerőseimet, támogassanak. Jegyek kaphatók Vidor Ferikénél, Budapest V., Tátra-utca 12a, telefon 311—413 és Rózsavölgyinél.

SIRKŐVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős. Bánó Lehel.

Engedélyezve: 20700/1938 XII M. E. sz. alatt.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

A kitünő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban házhoz szállítva is. Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B

Telefon: 1-238-43

Özv. ifj. dr. Miklós Gyuláné szül. Nagy Margit és leánya Zouza fájdalomtól megtört szívvel jelentik, hogy a legjobb férj és apa,

ifj. dr. Miklós Gyula ügyvéd

január hó 19-én, 53 éves korában hirtelen elhunyt.

Drága halottunkat 21-én, délután 3/4 órakor kísértük utolsó útjára a rákoskeresztúri temető halottasházából.

Gyászolják: özv. Weisz Arnoldné szül. Miglitz Regina testvére, özv. dr. Nagy Ignácné anyósa, dr. Nagy István és neje, dr. Nagy György és neje, dr. Nagy Dániel és neje, sógorai és sógornói.

Felejthetetlen emlékét mindenkor megőrizzük.

A Magyar Cionista Szövetség Országos Intéző Bizottsága, Elnöki Tanácsa, Országos Választmánya, Budapesti Tisztikara és a Magyar Zsidók Pro-Palesztina Szövetsége mélyen megrendülve jelenti, hogy elnöke, illetve elnöki tanácsának tagja,

ifj. dr. Miklós Gyula ügyvéd

tart. tűzérőhadnagy, több hadikétfüzetés tulajdonosa

január hó 19-én, 53 éves korában váratlanul elhunyt.

Nyolc éven keresztül volt Szövetségünk elnöke és az egész magyarországi cionista mozgalom vezére.

Önfeláldozó élete örökké élő szimbóluma marad a magyarországi cionista mozgalomnak és a szebb zsidó jövőért elhunyt nagy harcosok sorában fogjuk megőrizni pótolhatatlan elnökünk emlékét.

Emlékét soha el nem múló kegyelettel fogjuk megőrizni.

HÁZASSÁGOK

Soproni Miksa budapesti bankár és neje leánya, Erzsébet és Handley Jenő, a Rainer Ignác cég beltagja (Szombathely) a napokban, a Bethlen-téri templomban házasságot kötöttek.

Glasner Akiba főrabbi (Cluj) leánya Noémi és Motzen Béla (Oradea) január hó 21-én házasságot kötöttek.

Schäffer Tibor (Petroseni), Schäffer Lipót gyártulajdonos, a petroseni hitközség elnöke és neje Wolf Lenke fia, házasságot kötött Künszler Andor (Arad) idegenforgalmi és hajózási irodatulajdonos és neje Zilzer Elza leányával, Lillyvel január hóban Petroseniben.

Vidor Bori, a miskolci leánygimnázium vallásstanárnöje és Wallenstein Zoltán dr. pécsi főrabbi január 21-én a miskolci orthodox templomban házasságot kötöttek. (Minden külön értesítés helyett.)

MOST JELENT MEG

BARÁT ENDRE

ÚJ NAGY REGÉNYE

Az átkozott hegedűs

Paganini csodálatos életsorsát írta meg a szerző új könyvében.

Ára fűzve P 3.60

díszes egésvászonkötésben . . . P 4.60

Megrendelhető a *Múlt és Jövő* kiadóhivatalában is.

A Pesti Izraelita Hitközség és a Pesti Chevra Kadisa előljáróságai, választmányai, képviselőtestületei, intézményei, tisztviselőkarai és összes alkalmazottai mélyszégyen gyászalattal jelentik, hogy

VÉSZI JÓZSEF

ny. főszerkesztő, a Pesti Izr. Hitközség v. elnökhelyettese és előljárója, a Pesti Chevra Kadisa választmányának dísztagja, ny. miniszteri tanácsos, a magyar Felsőház tagja

a hazának és felekezetének szentelt élete 82-ik évében Budapestben elhunyt.

Mint hitközségünk előljárója, majd elnökhelyettese, a legnehezebb időkben vett részt ügyeink vezetésében és bölcs irányítónk volt mindenkor megpróbáltatásaink útjain. Nevét hálaunk el nem hervadó koszorújába fonjuk és nagy emlékét el nem múló, hűséges kegyelettel fogjuk ápolni.

A Megboldogult hitközségünk és Szentegyletünk a maga halottjának tekinti és a végső tisztességet ez év január 26-án, pénteken délelőtt 11 órakor Dohány-utcai templomunkban adta meg neki. Itt, a nagyjainkat és jámborainkat méltán megillető szent helyen állítottuk fel ravatalát, itt búcsúztattuk nagy Halottunkat és innen kísértük utolsó útjára a Kerepesi-út mellett lévő régi izraelita temetőbe.

Lebegjen áldás és béke emléke felett!

A HATVANI CHEVRA-KADISCHA január hó 28-án tartotta meg tisztújító közgyűlését. Megválasztottak: Elnök: Sebők Jenő. Alelnök: Weil Gábor. Gondnokok: Neuwirth Ferenc, Schlesinger Adolf, Schweicer Mór. Pénztáros: Klang Sándor. Ellenőr: Reich Armin. Ezenkívül 12 rendes és 4 póttagú képviselőtestületet alakítottak. Dr. Illés Gyula választási és Blumenthal Béla hitk. elnökök üdvözltek meleg beszédekkel az újonnan megválasztott elnököt és előljárókat. Sebők Jenő elnök vázolta az előljáróság legközelebbi célkitűzéseit.

HALÁLOZÁS

Klein Manó világosi szőlőbirtokos, malomtulajdonos a siriai hitközség elnöke, az ottani templom egyik alapítója a közelmúltban Aradon hirtelen elhunyt. Gyászolják özvegyén kívül gyermekei: Batók Imre, Jenő, Oszkár, Gottlieb Jenőné, Deutsch Imréné.

LIPÓTVÁROSI ILLATSZERTÁR

Tulajdonos:

MOLNÁR JOLÁN

férj.: Schwartz Imréné

Budapest, V.,

Szent István-körút 23.

Telefon: 127-930.

MINDENNEMŰ BEL- ÉS KÜLFÖLDI PIPERE,
EGÉSZSÉGÜGYI ÉS HÁZTARTÁSI CIKKEK NAGY
RAKTÁRA.

Ami a szülőket legjobban érdekli
**Leány- és fiúruha,
 Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA
 Budapest, VI. ker.,
 Király-utca 18. sz.

Hajszálok végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás, Szemölcsirtás, Quarz,
 Pollák Serolta kozmetikai intézete,
 Andrássy-út 32. I.

Cégem specialitásai (házi kezelésre):
**„Miracle“ szőrtelenítőszer
 vagy „Miracle“ zökítőke-
 nőcs.**

**„Miracle“ krém, szappan,
 poudert, rouge, a kozmeti-
 ka vívmánya**

(Kérjen prospektust.) Tanítványképzés.

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat

Budapest, V, Csáky-utca 7. II. em.

Telefon: 1-244-55

Lelkiismeretes munka

Prima referenciák

**Üvegtetőcserép
 és Eternit**

szabványmeretű
 drótbetétes üveg

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29.

ÜVEGHÁZ

Telefon 110-114

Nyakkendő

**FEHÉRNEMŰEK
 PIZSAMÁK**

SZÉKELY JENŐ
 PETŐFI SÁNDOR-UTCA 9

EZÜST

DÍSZMŰÁRU. EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR, VII. KAZINCZY-UTCA 10.
 TELEFON: 143-528

Művészi
 kivitelű

síremlékek

Löwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 35-15-81
 Fiókküzet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
 A trolleybusz indulási állomásától 2 percre

DR. HAJDU MIKLÓS

SZENICZEI SAVUÓT

A HONIG-HÖNIG- ÉS BACK-
 CSALÁD TÖRTÉNETÉBŐL

Ára 4 pengő

A MULT ÉS JÖVŐ KIADÁSA
 MEGRENDELHETŐ A KIADÓHIVATALBAN

tökéletes **KLISÉ**

König és Bayer

WESSELÉNYI-Ú. ES ALMÁSSY-TÉR SÁROK
 VIILCSÉNGERY-UTCA 1. T: 135-991